

УДК 338.240

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-5-19>

Зось-Кіор М.В.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
Полтавської державної аграрної академії

Дячков Д.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Полтавської державної аграрної академії

Павлик Р.В.

здобувач СВО «магістр»
Полтавської державної аграрної академії

Zos-Kior Mykola

Dr. Sc. (Econ.), Associate Professor,
Professor of the Department of Management,
Poltava State Agrarian Academy (Poltava, Ukraine)

Diachkov Dmytro

Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management,
Poltava State Agrarian Academy (Poltava, Ukraine)

Pavluk Ruslan

Master Student,
Poltava State Agrarian Academy (Poltava, Ukraine)

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ, СУТНІСТЬ

ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF THE ENTERPRISE: CONCEPTS, PRINCIPLES, ESSENCE

У статті розглянуто систему економічної безпеки вітчизняних підприємств. Проаналізовано підходи до визначення термінів «система безпеки» та «система економічної безпеки». Досліджено вартісний, витратний та змішаний підходи до створення системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Визначено принципи забезпечення економічної безпеки підприємства: економічності підприємства, прибутковості, фінансової стійкості, збалансованого фінансування, оптимізації виробничої структури, товарної політики підприємства, раціонального управління запасами. Новизна дослідження полягає у систематизації та обґрунтуванні основних принципів забезпечення економічної безпеки підприємства, таких як законність, системність, компетентність, економічність, обґрунтованість.

Ключові слова: система, підприємство, економічна безпека, принцип, системність.

В статье рассмотрена система экономической безопасности отечественных предприятий. Проанализированы подходы к определению понятий «система безопасности» и «система экономической безопасности». Исследованы стоимостной, затратный и смешанный подходы к созданию системы обеспечения экономической безопасности предприятия. Исследованы принципы обеспечения экономической безопасности предприятия: экономичности предприятия, доходности, финансовой устойчивости, сбалансированного финансирования, оптимизации производственной структуры, товарной политики предприятия, рационального управления запасами. Новизна исследования заключается в систематизации и обосновании основных принципов обеспечения экономической безопасности предприятия, таких как законность, системность, компетентность, экономичность, обоснованность.

Ключевые слова: система, предприятие, экономическая безопасность, принцип, системность.

The article deals with the system of economic security of domestic enterprises. The approaches to definition of the terms “security system” and “economic security system” have been analyzed in this academic paper. “Economic security system” means a set of measures: organizational-managerial, technological, technical, precautionary and marketing, aimed at realizing the protection of enterprise’s interests from external and internal threats or interrelated measures of organizational and legal nature, carried out by specific authorities, special services, subdivisions of economy management and are aimed at protecting the vital interests of the individual, the enterprise and the state.

Cost approach, cost-is-no-object approach and mixed approach to the creation of the support system of the enterprise's economic security have been examined by the author. The principles of ensuring the economic security of the enterprise have also been studied in this article. They are: the principle of the enterprise efficiency, the profitability principle, the financial firmness principle, the principle of balanced funding, the principle of the production structure optimization, the principle of product policy of the enterprise, the principle of rational inventory management. The novelty of the research lies in the fact that we have systematized and substantiated the basic principles of ensuring the economic security of the enterprise, such as legitimacy, systemacity, functional authority, economic feasibility, justification. The scientific value of the obtained results lies in the fact that we have substantiated the theoretical principles and developed practical recommendations on the economic security of the enterprise. The results of the study can be used by enterprises of any sector of the economic realm to improve the system of economic security and response adequately to dangerous challenges, by government bodies – to plan economically secure strategic development, taking into account the priority of ensuring the optimization of local opportunities and available raw materials potential.

Keywords: system, enterprise, economic security, principle, systemacity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розроблення та практичне застосування системи забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств сьогодні стають одними з необхідних передумов нормального функціонування національної економіки у цілому та виживання окремих підприємств зокрема.

Труднощі економічного та політичного характеру, пов'язані з ламкою старого економічного механізму, а також радикальні зміни політичного режиму і системи цінностей, прийнятих у суспільстві, вимагають від українських підприємств швидко адаптуватися в умовах загальнополітичної та економічної нестабільності і знаходити адекватні рішення таких важливих проблем та загроз ефективному функціонуванню економічних суб'єктів господарювання, як відсутність повної та кваліфіковано розробленої законодавчої бази, що регулює різноманітні аспекти діяльності підприємств, а також постійні зміни положень діючого законодавства. Ситуація ускладнюється відсутністю на підприємствах кваліфікованих спеціалістів, особливо це стосується вищої та середньої ланок менеджерів, катастрофічним станом технологій та виробничого обладнання, гострою нестачею у підприємств оборотних коштів.

Серйозною проблемою для функціонування українських підприємств нині стала й висока криміналізація суспільства. Таким чином, зараз перед більшістю підприємств України постає завдання створення і застосування системи оцінки й забезпечення своєї економічної безпеки як механізму мобілізації та оптимального управління ресурсами підприємства з метою найбільш ефективного їх використання та забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Досягнення економічної безпеки підприємства можна розглядати як процес запобігання різним збиткам від негативних впливів по різних аспектах його господарсько-фінансової діяльності. Підтвердженням актуальності проблеми створення системи економічної безпеки на вітчизняних підприємствах може бути й той факт, що сьогодні багато великих підприємств, у тому числі й більшість корпорацій, створюють у своїй структурі спеціальні підрозділи, які повинні забезпечувати їхню економічну безпеку. Однак ці новостворені служби здебіль-

шого не мають розробленої наукової системи оцінки й забезпечення економічної безпеки підприємств, теоретичної бази своєї роботи, що істотно знижує ефективність їх функціонування.

Теоретичні засади фінансово-економічної безпеки досліджували багато вчених. Свій науковий внесок у розвиток теорії фінансово-економічної безпеки, організації системи управління фінансово-економічною безпекою, методів та засобів взаємодії з іншими складниками безпеки зробили такі вчені: Л. Абалкін, О. Барановський, І. Бланк, Л. Біркен, І. Бінько, М. Білик, Т. Васильців, Е. Гудвін, В. Геєць, О. Грунін, К. Девіс, А. Козаченко, Т. Лоурі, А. Ляшенко, Б. Мізюк, В. Мунтіян, О. Новикова, В. Пономарьов, В. Сенчагов, В. Шликов, Й. Шумпетер, Л. Шемаєва, А. Шаваєв та багато інших.

Існує низка підходів до трактування терміна «економічна безпека підприємства» [7; 12–14; 18]:

Захисний підхід – основою даного підходу є захищеність підприємства, потенціалу або інтересів від небажаних загроз (внутрішніх чи зовнішніх, активних чи пасивних). У межах даного підходу виділяють два напрями: перший – захищеність від небажаних змін (загроз); другий – захищеність інтересів.

Стійкісний підхід – характеризує здатність підприємства зберігати такі головні властивості, як стійкість і рівновага.

Еволюційний підхід – полягає у визнанні факторів зміни навколишнього середовища основною рушійною силою розвитку і зміни організації. Встановлюється тісний взаємозв'язок між об'єктом і середовищем, причому об'єкт змінюється з метою виживання в умовах мінливого середовища, а середовище змінюється у зв'язку зі зміною об'єктів.

Процесний підхід – у його межах акцентують увагу на процесах, що зумовлюють зміну рівня економічної безпеки підприємств.

Ресурсний підхід – передбачає найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів.

Конкурентний підхід – у його межах акцентують увагу на наявності конкурентних переваг.

Гармонізаційний підхід – передбачає гармонізацію інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища.

Основна мета економічної безпеки підприємства – це забезпечення захищеності прибутку, одержаного внаслідок діяльності підприємства, тобто основною метою системи безпеки є збереження і захист мети бізнесу, а вже успішне, ефективне та

повноцінне вирішення завдань залежить від результативності діяльності системи безпеки підприємства. При цьому вона являє собою захист підприємства від внутрішніх і зовнішніх чинників власного конкурентоспроможного потенціалу [8; 9].

У зв'язку з тим, що економічна безпека підприємства являє собою складну багатофакторну категорію, всі підходи слід розглядати в комплексі. Відповідно до цього, економічну безпеку підприємства слід розуміти як комплексну характеристику результатів діяльності підприємства, одержаних завдяки ефективному використанню його ресурсів, скерованих на досягнення цілей підприємства й убезпечення його діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Формування системи економічної безпеки, як і будь-якої системи, засноване на принципах. При цьому серед учених відсутня єдина думка щодо їх формування і застосування, що й визначає актуальність систематизації принципів економічної безпеки.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – дослідити поняття, принципи і сутність системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Система економічної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, її повнота і дієвість залежать від чинної в державі законодавчої бази, обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств, від розуміння кожним із працівників важливості гарантування безпеки бізнесу, а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств.

В економіці існує таке поняття, як система економічної безпеки підприємства, яка забезпечує можливість оцінити перспективи зростання підприємства, розробити тактику і стратегію його розвитку.

Зарубіжні та вітчизняні вчені розглядають систему безпеки та систему економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях та з різних позицій (табл. 1).

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення термінів «система безпеки» та «система економічної безпеки», необхідно відзначити, що в даному дослідженні під системою економічної безпеки розуміється комплекс заходів: організаційно-управлінських, технологічних, технічних профілактичних і маркетингових, спрямованих на реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз або

Таблиця 1

**Результати узагальнення існуючих підходів до визначення термінів
«система безпеки» та «система економічної безпеки»**

Автор	Визначення
В.П. Мак-Мак	Система безпеки охоплює наукову теорію безпеки, політику і стратегію безпеки, засоби і методи забезпечення безпеки і концепцію безпеки [11]
В.І. Ярочкін	Система безпеки – організована сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів, заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх і зовнішніх чинників [18]
С.М. Ткач	Система економічної безпеки – цілісність і водночас роздільність різних взаємопов'язаних елементів економіки регіону, відокремлених від зовнішнього середовища і взаємодіючих із ним як ціле. Крім того, існують два онтологічних підходи до ідентифікування системи, у площині яких ми розглядаємо систему економічної безпеки регіону: 1) система як сукупність елементів, об'єктів; 2) система як сукупність властивостей [16]
А.І. Сухоруков, С.З. Мошенський, О.М. Петрук	Система економічної безпеки – комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз [15]
М.І. Камлик	Система економічної безпеки – комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання та спрямовані на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій із боку реальних або потенційних фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних збитків та забезпечення економічного росту в майбутньому [6]
А.І. Пономаренко	Система економічної безпеки – сукупність об'єкта, засобів захисту, нормативної бази та організаційних структур здійснення [13]
Л.В. Шарий	Система економічної безпеки – взаємопов'язана сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз [17]
А.Л. Коробчинский	Систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємопов'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз [9]
І.В. Заблюдська	Система економічної безпеки регіону має складну внутрішню структуру, в якій можна виділити три її найважливіших елементи: економічна незалежність, стабільність і стійкість роботи; здатність до саморозвитку і прогресу [3]
С.О. Грунін	Система економічної безпеки розглядається автором у формі графічних зображень принципів моделей забезпечення безпеки персоналу фірми, основних фондів, конфіденційної інформації, елементами яких є: об'єкт безпеки, об'єкт загроз, джерела загроз, загрози та засоби захисту [2]

взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання та спрямовані на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави [1].

У науковій літературі виділяють такі три підходи до створення системи забезпечення економічної безпеки підприємства як вартісний, витратний та змішаний [4].

Вартісний підхід доцільно вибирати, коли на підприємстві немає обмежень у фінансових ресурсах. Концептуально він зводиться до визначення вартості системи економічної безпеки та обґрунтування економічної доцільності її запровадження. У межах цього підходу основним способом обліку витрат на забезпечення економічної безпеки є касовий спосіб, коли витрати підприємства ототожнюються з фактичним витрачанням грошових коштів (реальним від'ємним грошовим потоком) у формі платежів за використані матеріальні та нематеріальні блага, які отримано від зовнішніх постачальників [5]. Простота способу, на перший погляд, на жаль, не дає змоги скласти повну і достовірну картину про активи й зобов'язання підприємства, зміна яких настає внаслідок виникнення витрат на забезпечення економічної безпеки. Більше того, виникає інформаційний розрив між фінансовими й управлінськими звітами, що ускладнює процес прийняття управлінських рішень.

За витратним підходом передбачається, як правило, жорстка регламентація (обмеження) бюджету на створення системи економічної безпеки підприємства. Нині виділяють основні явні загрози та проводяться заходи з мінімізації їхнього впливу на результати діяльності підприємства. Підґрунтям цього підходу у частині обліку витрат є спосіб нарахування, коли витрати визнаються лише у разі витрачання активів або збільшення зобов'язань підприємства [2]. Цей спосіб законодавчо визнаний на території України, завдяки уніфікованій інформаційній базі він дає змогу запровадити чіткий фінансовий контроль над витратами на забезпечення економічної безпеки. Однак відрив нарахованих витрат від касових доходів може стати ще однією загрозою економічній безпеці підприємства, коли відсутні кошти на фінансування заходів протидії іншим загрозам.

Комбінований підхід до створення системи забезпечення економічної безпеки підприємства є, з одного боку, більш сприятливим, оскільки поєднує постійну та змінну форми забезпечення. Постійна форма передбачає розроблення заходів із мінімізації впливу основних явних по відношенню до діяльності підприємства загроз, настання яких приносить максимальний збиток. Змінна форма передбачає запровадження механізмів подолання впливу деструктивних чинників, які позапланово, раптово виникають у діяльності підприємства. Однак поєднання недоліків двох попередніх підходів у складі комбінованого призводить до ускладнення не лише управління витратами на реалізацію заходів протидії економічним загрозам, а й управління самою системою економічної безпеки підприємства.

До головних цілей формування системи економічної безпеки підприємства належать: забезпечення

фінансової стійкості та незалежності підприємства, досягнення лідерства у технологіях, забезпечення високого конкурентного статусу, підвищення ефективності менеджменту, оптимізація використання потенціалу підприємства, мінімізація руйнівного впливу зовнішнього середовища, забезпечення функціонування підприємства у межах правового поля, захист власної комерційної таємниці [8].

Функціональні складники економічної безпеки підприємства – це сукупність основних напрямів його економічної безпеки, що істотно відрізняються один від одного за своїм змістом.

Виділимо основні складники системи економічної безпеки підприємства:

Фінансовий – уважається провідним і вирішальним для ефективного функціонування підприємства. До фінансового складника економічної безпеки входять такі елементи, за якими оцінюється стан загрози: аналіз загрози негативних дій щодо політико-правового складника економічної безпеки, оцінка поточного рівня забезпечення фінансового складника економічної безпеки; оцінка ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій, пов'язаних з антикризовими явищами.

Потрібно зауважити, що виділяють три рівні фінансової безпеки: держави, підприємства та особи. Спільні інтереси всіх указаних суб'єктів обмежується сталим економічно-правовим середовищем. Проте є суперечність між інтересами різних рівнів економічної безпеки загалом та фінансової зокрема. Так, на рівні підприємства основним інтересом є відтворення процесу виробництва, на рівні держави – перерозподіл ресурсів, а на рівні особи – споживання благ.

Інтелектуальний і кадровий – визначає, передусім, інтелектуальний та професійний склад кадрів. Програма інтелектуального та кадрового складників економічної безпеки має охоплювати як взаємопов'язані, так і самостійні напрями діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання.

Техніко-технологічний – передбачає аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції аналогічного профілю певного підприємства.

Політико-правовий – охоплює такі елементи організаційно-економічного спрямування: аналіз загроз негативних впливів, оцінку поточного рівня забезпечення, планування (програму) комплексних заходів спеціалізованими підрозділами підприємства, здійснення ресурсного планування, планування роботи відповідних функціональних підрозділів підприємства.

Інформаційний складник економічної безпеки формується так: здійснюється збір усіх видів інформації, яка стосується діяльності суб'єкта господарювання, аналіз отриманої інформації з дотриманням загальноприйнятих принципів.

Екологічний – має гарантувати безпеку суспільству від суб'єктів господарювання, що здійснюють виробничо-комерційну діяльність.

Силовий – у програмі антикризового управління має: забезпечити фізичну і моральну безпеку співробітників, гарантувати безпеку майна та капіталу підприємства, гарантувати безпеку інформаційного

середовища підприємства, забезпечити сприятливе зовнішнє середовище бізнесу [14].

Окрім основних, деякі автори додають інші складники системи економічної безпеки підприємства.

Н. Капустин [7] виокремлює у складі системі економічної безпеки підприємства управлінську безпеку. Оцінюється вона за такими показниками, як: продуктивність інформації, коефіцієнт інформаційної озброєності, коефіцієнт захищеності інформації, коефіцієнт повноти інформації, коефіцієнт точності інформації, коефіцієнт суперечливості інформації.

С.М. Ілляшенко [4] до складу економічної безпеки додає ринкову безпеку підприємства, яку характеризують такі показники, як: коефіцієнт ринкової віддачі активів, конкурентоспроможність продукції, частка підприємства на ринку, коефіцієнт інноваційних витрат, ритмічність збуту, коефіцієнт ефективності рекламної політики підприємства.

В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк [12] уважають, що важливу роль відіграє соціальна безпека підприємства. Показники, що її характеризують, – це коефіцієнт окупності соціальних витрат, коефіцієнт прибутковості людського капіталу, розмір доходу, який продукує робоча сила на підприємстві, за винятком коштів, що на неї витрачаються, коефіцієнт трудової дисципліни, рівень інтелектуального потенціалу.

Д. Ковальов [8] одним зі складників економічної безпеки вважає інноваційну безпеку підприємства. Показники, що її характеризують: коефіцієнт упровадження нових інноваційних видів продукції, частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесах.

Побудова системи економічної безпеки підприємства повинна здійснюватися на основі дотримання низки принципів. На думку Н.С. Іванової, класифікація принципів системи економічної безпеки підприємства складається з низки таких принципів [5]:

Пріоритет заходів попередження. Зміст цього принципу полягає у своєчасному виявленні тенденцій і передумов, що сприяють розвитку загроз економічного стану підприємства.

Законність. Заходи економічної безпеки підприємства розробляються на основі та в межах чинних правових актів.

Комплексне застосування сил і коштів. Для забезпечення економічної безпеки використовуються всі наявні в розпорядженні підприємства ресурси та кошти.

Координація та взаємодія ззовні й усередині підприємства. Тобто протидія загрозам здійснюється завдяки об'єднанню зусиль усіх підрозділів і служб підприємств.

Компетентність. Працівники мають вирішувати питання безпеки на професійному рівні.

Економічна доцільність. Вартість фінансових витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства не повинна перевищувати оптимального рівня, за якого губиться економічний зміст їх застосування.

Планова основа діяльності. Діяльність із забезпечення безпеки повинна будуватися на основі комплексної програми забезпечення безпеки підпри-

ємства, підпрограм забезпечення безпеки за основними її видами та розробленими для їх виконання планами роботи підрозділів підприємства.

Системність. Цей принцип припускає врахування всіх чинників, які здійснюють вплив на безпеку підприємства [5].

На думку О.І. Судакової, рівень фінансово-економічної безпеки підприємства визначають багато принципів, які можна диференціювати на внутрішні й зовнішні. Внутрішні індикатори відповідають за виконання принципів досягнення економічної безпеки підприємства із середини відповідної виробничо-господарської структури через характеристику саме внутрішньої економічної стабільності підприємства. Йде перевірка на виконання низки основних принципів:

Принципу економічності підприємства, або принципу раціонального управління витратами.

Принципу прибутковості, або принципу перевищення фінансових результатів над витратами. Цей принцип виконується в разі досягнення максимального прибутку чи досягнення максимальної рентабельності, де можна обмежитися максимізацією трьох основних показників рентабельності: загальної рентабельності, рентабельності власних коштів і рентабельності реалізованої продукції.

Принципу фінансової стійкості (принципу досягнення абсолютної або нормальної стійкості).

Принципу збалансованого фінансування (перевірки ефективності використання капіталовкладень чи цілеспрямованого вибору самофінансування).

Принципу оптимізації виробничої структури, який можна розглядати через забезпечення принципу технологічних особливостей підприємства, а саме через принцип оптимізації розташування підприємства до сировинних джерел і ринків збуту.

Принципу товарної політики підприємства (виконання принципу якостей конкурентоспроможності підприємства, принципу раціональної політики через механізм диференціювання цін).

Принципу раціонального управління запасами.

Принципу ефективного фінансового планування [14].

Зовнішні принципи (індикатори) фіксують і перевіряють позитивність або негативність впливу держави на економічну безпеку підприємства. Досягнення принципів позитивного впливу держави на економічну безпеку підприємства полягає у перевірці виконання таких принципів: вчасного виявлення або недопущення економічних злочинів у сфері підприємництва, гальмування різких змін курсу національної валюти й рівня цін, підвищення рівня капіталізації банківської системи для можливого довгострокового кредитування підприємства зі зменшенням відсоткових ставок за кредитами [14].

О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков [1] виділяють такі принципи:

Системності (згідно із цим принципом, в організації економічної безпеки немає «важливих» та «неважливих» елементів, тобто небезпека, як рідина, проникає в економічну систему через кожну невеличку щілину).

Обґрунтованості (обмеженість ресурсів захисту, як і всіх інших економічних ресурсів, вимагає глибо-

**Порівняння поглядів різних авторів на принципи,
що визначають рівень фінансово-економічної безпеки підприємства**

О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков	О.І. Судакова	Н.С. Іванова
1) системність 2) обґрунтованість 3) достатність 4) гнучкість 5) своєчасність 6) бажання захищатися 7) вміння захищатися	1) економічність підприємства 2) прибутковість 3) фінансова стійкість 4) збалансованість фінансування 5) оптимізація виробничої структури 6) товарна політика підприємства 7) раціональність управління запасами; 8) ефективність фінансового планування	1) пріоритет заходів попередження 2) законність 3) комплексне застосування сил і коштів 4) координація та взаємодія ззовні й усередині підприємства 5) компетентність 6) економічна доцільність планова основа діяльності 7) системність

кого науково-технічного обґрунтування рішень щодо забезпечення економічної безпеки).

Достатності (вибирати треба такі засоби економічного захисту, які достатні, щоб протистояти небезпеці; вибір конкретної моделі визначається рівнем небезпеки).

Гнучкості (здатність суб'єкта економічної діяльності змінювати модель здійснення безпеки залежно від характеру розвитку небезпеки).

Своєчасності (суб'єкт економічної безпеки повинен мати відпрацьовані моделі захисту відповідно до рівня розвитку небезпеки і своєчасно застосовувати їх згідно з моніторингом стану небезпеки).

Бажання захищатися (не завжди окремі суб'єкти економічної діяльності бажать захищати власні економічні об'єкти; в першу чергу воно притаманне злочинним елементам у структурах менеджменту або проявляються в небажанні захищати загальну структуру її окремими складовими частинами).

Вміння захищатися (бажання захищатися повинно доповнюватися вмінням) [1, с. 25–26].

Вищеперераховані дані можна представити у вигляді таблиці (табл. 2).

Отже, аналіз табл. 2 показує, що основними принципами системи економічної безпеки підприємства є законність, системність, компетентність, економічність, обґрунтованість тощо.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наукова цінність одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробленні практичних рекомендацій щодо економічної безпеки підприємства. Результати дослідження можуть бути використані підприємствами будь-якої сфери економіки з метою вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки та адекватного реагування на небезпечні виклики; державними органами – для планування економічно безпечного стратегічного розвитку з урахуванням пріоритету забезпечення оптимізації наявного ресурсного потенціалу та регіональних можливостей. Практичне значення також мають систематизовані авторами основні принципи забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки вони можуть застосовуватися в різних співвідношеннях залежно від конкретних обставин.

Бібліографічний список:

1. Основи економічної безпеки : підручник / О.М. Бандурка та ін. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 236 с.
2. Грунин О.А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 160 с.
3. Заблodsка І.В. Доцільність дослідження проблем економічної безпеки. URL : kneu.edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th_pr_4/5/Zablodska.doc (дата звернення: 18.09.2019).
4. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12–19.
5. Іванова Н.С. Сучасні принципи забезпечення ефективної системи економічної безпеки підприємства. URL : <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/36./2011-2/Іванова.pdf> (дата звернення: 18.09.2019).
6. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
7. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес Информ*. 1999. № 11–12. С. 45–47.
8. Ковалев Д., Плетникова И. Количественная оценка уровня экономической безопасности предприятия. *Економіка України*. 2001. № 4. С. 35–40.
9. Коробчинский А.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_4/41-45.pdf (дата звернення: 18.09.2019).
10. Лисенко М.С. Бенчмаркетинг як один із методів забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка, управління, фінанси: теорія та практика* : зб. наук. праць. Хмельницький, 2013. С. 53–54.
11. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : монография. Москва : Спутник, 2003. 220 с.
12. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В.М. Геєць та ін. Харків : ІНЖЕК, 2006. 240 с.
13. Пономаренко А.І. Система економічної безпеки фірми. *Шлях України до економічної безпеки* : матер. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 квітня 2006 р. Харків, 2006. 302 с.
14. Судакова О.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2007. Т. 8. Вип. 231. С. 1652–1661.
15. Сухоруков А.І., Мошенський Ж.С., Петрук О.М. Національна економічна безпека. Житомир : Рута, 2010. 384 с.
16. Ткач С.М. Система економічної безпеки: регіональний аспект. URL : www.rusnauka.com/4_SND_2012/4_100344.doc.htm (дата звернення: 18.09.2019).
17. Шарий Л.В. Напрями забезпечення та основні складові економічної безпеки. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2011. № 2(11). С. 263–270.
18. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы. Москва : Ось-89, 2003. 352 с.

References:

1. Bandurka O. M., Duhov V. E., Petrova K. Y., Chervyakov I. M. (2003) Osnovy ekonomichnoji bezpeky [Fundamentals of economic security]. Kharkov: Publishing house NUUA. (in Ukrainian)
2. Grunin O. A., Grunin S. O. (2002) Ekonomicheskaya bezopasnost' organizatsii [Economic security of the organization]. SPb.: Publishing house «Peter» (in Russian)
3. Zablodskaya I. V. Dociljnistj doslidzhennja problem ekonomichnoji bezpeky [The expediency of studying the problems of economic security]. Available at: http://www.kneu.edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th_pr_4/5/Zablodska.doc (accessed 10 October 2019).
4. Ilyashenko S. N. (2003) Sostavlyayushchie ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya i podkhody k ikh otsenke [Components of economic security of the enterprise and approaches to their assessment]. Aktual'ni problemi ekonomiki [Actual problems of the economy]. №. 3. pp. 12–19.
5. Ivanova N. S. Metodika formuvannya sistemi ekonomichnoi bezpeki pidpriemstva [Modern principles of providing an effective system of economic security of the enterprise]. Available at: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Coll./2011-2/Ivanova.pdf> (accessed 10 October 2019).
6. Kamlyk M. I. (2005) Ekonomichna bezpeka pidprijemnycjkoji dijalnosti. Ekonomiko-pravovyj aspekt [Economic security of business activity. Economic and Legal Aspect]. K.: Attica (in Ukrainian)
7. Kapustin N. (1999) Ekonomicheskaya bezopasnost' otrasli i firmy [Economic security of the industry and the company]. Biznes-inform [Business Inform]. № 11-12. pp. 45–47.
8. Kovalev D., Pletnikova I. (2001) Kolichestvennaya otsenka urovnja ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [Quantitative assessment of the level of economic security of the enterprise]. Ekonomika Ukrainy [The economy of Ukraine]. №. 4. pp. 35–40.
9. Korobchinsky A. L. [The methodology of formulating a system of economical safety net]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_4/41-45.pdf (accessed 10 October 2019)
10. Lysenko M. S. (2013) Benchmarking jak odyn z metodiv zabezpechennja ekonomichnoji bezpeky pidprijemstva [Benchmarking as one of the methods of ensuring the economic security of the enterprise]. Ekonomika, upravlinnja, finansy: teorija ta praktyka [Economics, Management, Finance: Theory and Practice]. Khmelnytskyi. pp. 53-54.
11. Mak-Mak V. P. (2003) Sluzhba bezopasnosti predpriyatiya kak sub'ekt chastnoy pravookhranitel'noy deyatel'nosti [The enterprise security service as a subject of private law enforcement]. M.: «Sputnik» (in Russian)
12. Modeljuvannja ekonomichnoji bezpeky: derzhava, rehion, pidprijemstvo [Modeling economic security: state, region, enterprise] / V. M. Geyets, M. A. Kizim, T. S. Klebanova, O. I. Chernyak and others. Kharkiv: Publishing house «INZHEK», 2006. (in Ukrainian)
13. Ponomarenko A. I. (2006) Systema ekonomichnoji bezpeky firmy [The system of economic security of the firm]. Shljakh Ukrainy do ekonomichnoji bezpeky: mater. nauk.-prakt. konf [Ukraine's Path to Economic Security: Mater. Research Practice Conf.] (Kharkiv, April 14, 2006). Kharkiv (in Ukrainian)
14. Sudakova O. I. (2007) Formuvannja systemy upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidprijemnyctva [Formation of the system of management of economic security of business]. Ekonomika: problemy teoriji ta praktyky [Economics: Problems of Theory and Practice]. № 231. in 9 vol. Dnepropetrovsk: DNU, Vol. 8. pp. 1652–1661.
15. Sukhorukov A. I., Moshensky Z. S., Petruk O. M. (2010) Nacionaljna ekonomichna bezpeka [National Economic Security]. Zhytomyr: Ruta (in Ukrainian)
16. Tkach S. M. Systema ekonomichnoji bezpeky: rehionalnyj aspekt [System of economic security: regional aspect]. Available at: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/4_100344.doc.htm (accessed 10 October 2019).
17. Shariy L. V. (2011) Naprjamy zabezpechennja ta osnovni skladovi ekonomichnoji bezpeky [Areas of Supply and Main Components of Economic Security]. Jevropejskijj vektor ekonomichnogho rozvytku [European vector of economic development]. №. 2 (11). pp. 263–270.
18. Yarochnik V. I. (2003) Sistema bezopasnosti firmy [The security system of the company]. M.: «Axis 89» (in Russian)